

ՄԻՔԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԻ ԱՐՁԱՆԻ ԲԱՅՈՒՄԸ

Անցեալ տարի սեպտեմբերի 23-ին , կիրակի , մենք բացինք Պաւ-
մառ Քաթիպայի արձանը :

Այսօր , նոյնպէս սեպտեմբերի 22-ին , կիրակի , մենք բանում ենք
Միքայէլ Նալբանդեանի արձանը նոյն ս. կաշ լանքում :

Հրաւերներ ցրված չեն , ներկայ են մօտաւորապէս 30 մարդ : Հան-
դէսը համեստ է : Օրը դարմանալի օր է , յիշեցնում է իրան Նալբան-
դեանի ալէկոծ կեանքը : Ճուրա , սաստիկ քամին փչում է , տանում է :
Ամպերը պատառապատառ փախչում են երկնքի կամարի վրա եւ սակայն
արեգակը առատ թափում է իր փայլը : Զարմանալի է եւ այն , որ հե-
ռու մեզանից՝ Պարիզում , այսօր թաղում են Էմիլ Զօլային : Երկուսն
էլ յայտնի գրողներ եւ գործիչներ : Զօլան հարուստ երկրի բաղդաւոր
ղաւակ եւ Նալբանդեան՝ աղքատ երկրի աղքատ զաւակ : Երբ Զօլան
գուրս է գալիս հայրենիքի դաշտը բարութեան , ճշմարտութեան սեր-
մերը սերմանելու , նա տեսնում է ամեն կողմից ոէր , յարգանք , կա-
րեկցութիւն եւ գործում է լուսաւոր երկրում լուսաւոր ազգի մէջ եւ
մեռնում է պաշտոված , հասկացած : Խեղճ Նալբանդեանը գործում է ողջ
կեանքը մութի , խաւարի մէջ , մաքառելով մութի , խաւարի հետ եւ
մեռնում է չը հասկացված , տալիս եւ մոռացված :

Եւ մինչդեռ վանահայր Վահան վարդապետը կարդում է աւետարա-
նը , ես մտաբերում եմ հպարտութեամբ , թէ ինչ է մեզ թողել իբր
ժառանգութիւն 35 տարեկան Միքայէլ Նալբանդեանը եւ ինչ թողել է
Ֆրանսիային մօտ 60 տարեկան հասակին հասած Զօլան :

1866-ին նա մեռաւ : 36 տարուց յետոյ նա վերջապէս ունի իր արձանը , որը լաւ տպաւորութիւն է թողնում եւ պատիւ բերում մեր երիտասարդ քանդակագործ Անդրէաս Տէր-Մարութեանի տաղանդին եւ ճաշակին :

Մոխրագոյն հատաքարից տաշած է գեղեցիկ կիսաբոլորակ fantaisie, որը իջնում է երկու կիսաբոլորակ աստիճաններով . հատաքարի միջից սկսվում է սիւն , որի վրա արդէն բարձրանում է մարմարեայ սիւն . վերջինիս վրա ամրացած է դափնեայ ճիւղ արոյրից շինած : Սիւնը վերջանում է կիսարձանով եւ ունի իր վրա գրած հետեւեալ խօսքերը՝ Միքայէլ Նալբանդեան . (նոյնը ռուսերէն) . 27 X 1830—30 III 1866 :

Կիսարձանը պատկերացնում է մեզ 25 տարեկան երիտասարդ Միքայէլին եւ առնված է նրա 1856 թւականի պատկերից , որը գտնվում է Գր. Սաթրքեանի մօտ . նմանութիւնը աչքի է ընկնում : Ձեր առաջին մի եւրօպացի է եւ դա բնորոշ է , որովհետեւ նա ողջ իր կեանքը մեզ՝ ասիացիներին եւրօպականութիւն էր քարոզում :

Այժմ ս. Խաչ վանքում կողք կողքի են կանգնած Ռափայէլ Պատկանեանը եւ Միքայէլ Նալբանդեանը :

Մենք բացինք երկուսի արձաններն էլ *) :

Նրանց երկուսի երկերի լոյս ընծայելու հարցը որոշել է արդէն Նոր-Նախիջեւանի Հայոց Բարեգործական ընկերութիւնը , որը հաւաքում է նիւթեր :

Բաւականանա՞նք :

Բաւականանա՞նք արդեօք կանգնելով արձաններ եւ հրատարակելով նրանց երկերը :

Նս կասեմ՝ ոչ :

Փոքր եւ խեղճ չը մնալու համար պէտք է միշտ յիշել , սիրել , յարգել մեծերին :

Եւ մենք կը ցանկանայինք մի կ ե ն դ ա ն ի արձանով անմահացնել այդ սիրելի անուանները :

Ամենագեղեցիկ կենդանի արձանը կը լինի հեռու Պարսկաստանի խուլ անկիւններից մէկում մի դպրոց , տարրական կամ միջնակարգ , դա կախված կը լինի գումարից , այո՛ , մի դպրոց բանալ յիշատակ Ռափայէլ Պատկանեանի եւ Միքայէլ Նալբանդեանի յիշատակին :

Ահա մեր պարտքը : Նրաղ է նա դեռ : Բայց որչափ սիրելի կը լինէր մեզ համար այդ երազը իրագործել եւ այդ մեծ պարտքը կատարել . . .

(Մշակ)

Գր. Չալխուշեան

*) Մեր ժողոված գումարը պակասեց , բայց մենք յունվարին ստանալու եւս ունենք փող . հաշիւը կը պատրաստենք ժամանակին եւ կուղարկենք մեր բոլոր խմբագրատները :

ՕՆ ՈՒՐԵՄՆ

ՕՆ , ուրեմն . . .

Իմ ջերմ ցանկութիւնն է կենդանի արձան կանգնել Գամառ Քաւթիպայի եւ Միք. Նալբանդեանի յիշատակը անմահացնելու համար :

Այդպիսի մի արձան կարող է լինել միայն դպրոց , մի հայ դպրոց Պարսկաստանի խուլ անկիւններից մէկում :

Յիշեցնելով միշտ երկու անմոռանալի , մեծ եւ անմահ անուններ եւ սերմանելով խաւարի ճիրաններին մասնուած ժողովրդի մէջ բարւոյ եւ արդարութեան գեղեցիկ սերմերը , դպրոցը իբրեւ մի մեծ , ուժեղ զանգակ իւր ղողանջիւնով պիտի սթափեցնէ , զարթեցնէ նրա խորը քնից եւ ցոյց տայ նոր կեանք , նոր ապագայ :

Դարեր արդէն թմրած , քնած , քարացած ազգը կրանայ լայն իր աչքերը , կտեսնէ գեղեցիկ աշխարհ եւ դառն իրականութիւն . նա կմրցէ ազատ , լուսաւոր ազգերի շարքը մօտել :

Ազատ , լուսաւոր ազգեր . . . Ո՛րչափ յետ ենք մնացել նրանցից , որչափ ճիգ եւ ծանր աշխատանք մեզ հարկաւոր են :

Զվհատենք , երբէք չվհատենք :

Հայերիս լուսաւորութեան հարցը ամենակարեւորն է այժմ :

Գամառ-Քաւթիպայի մտերիմը եւ հետեւողը , ես պաշտում եմ մեր եկեղեցին , բայց Գամառ-Քաւթիպայի հետ ես միշտ պիտի ասեմ , եկեղեցին չէ մեզ պահողը , այլ լեզուն , միայն լեզուն :

Հայերէն խօսել եւ ես կաւելացնեմ՝ հայերէն լեզուն , ահա ինչ է մեզ պէտք եւ ինչ կտայ մեզ մեր դպրոցը :

Երբ մեր լեզուն կորցուի , մեր եկեղեցու պատերը չեն պատասխարել մեզ եւ մենք կանհետանանք , թողնելով միայն փոքր բարի յիշատակներ եւ մեծ եւ ճոխ աւերակներ . . .

Հայերիս լուսաւորութեան հարցը ամենակարեւորն է այժմ : Թող այդ հասկանայ եւ իմանայ ամեն մէկը մեզանից , որ կուսակցութեան , բանակի եւ եկեղեցու չպատկանի , միեւնոյն է :

Դպրոցներ պէտք է բանալ , դպրոցներ հիմնել ազգային լուսմայով , ազգային կոպէկներով , ազգային այն լուսմայով եւ կոպէկներով , որով մենք տաճարներ ենք շինել եւ շինում : Դպրոցն էլ տաճար է : Ափսո՛ս , հայրենասիրութիւնը այրում է մեր սրտերը միայն այն բուպէները , երբ գինու բաժակը փրփրում է մեր ձեռքում : Գինին է , որ այրում է մեր սրտերը եւ մենք երբէք հայրենասէրներ եղած չենք : Եւ գինու վերջի կաթիլի հետ մարում է եւ մոխրով ծածկվում կրակը մեր սրտերում :

Ի՞նչ է պատճառը :

Հայի արիւ՞նը նուազացել է , թէ հայի արեան մէջ ջուրը աւելացել է :

Հայերիս լուսաւորութեան գործը ամենակարեւորն է այժմ: Հասկանաք վերջապէս այդ եւ քարոզենք անդադար:

Ով ունի ականջ լսելու, խելք հասկանալու եւ սիրտ կարեկցելու, նա, որի համար թանգ է մեր սերնդի ապագան, ազգի ապագան, ամեն մի ազնիւ հայ այժմ իրան պիտի կարծէ կանգնած զանգակատանը, ժամկոչ, եւ պիտի քարոզէ միշտ բանալ հայ դպրոցներ, լուսաւորել ազգը, ազատել նրան խաւարի ճիրաններից եւ տանել նրան դէպի լոյսը եւ տալ նրան այդ լոյսը, որպէսզի խաւարը չքանայ, անհետանայ մեզանից... խաւարի մէջ է մեր անխուսափելի կորուստը, այո՛:

Սիրելի հայրենակիցներ, դուք պատրաստ էք գործել փոխանակ խօսելու անվերջ, վիճելու անվերջ: Ես դիմում եմ ձեզ երկու անմոռաց հայ գործիչներին՝ Պատկանեանի եւ Նալբանդեանի արձանների պատուանդաններից: Վաղուց է քնել են մեր հին ժամկոչները. չկան դեռ նորերը: Եւ սակայն մենք սպասում ենք, սպասում ենք, որ կգան ժամկոչները եւ կշտապեն իրանց զանգակատները: Յանկարծ կլսուի ազատութեան կոչը, ազատութեան ամենամեծ ստրկութիւնից՝ խաւարի, մութ ճիրաններից: Հեռուից, շատ հեռուից ես դժուար նկատում եմ այն ճանապարհը, որ պիտի տանէ մեզ եւ դնէ լուսաւոր եւ ազատ ազգերի շարքը: Կա՞յ այդ ճանապարհը: Ե՞րբ պիտի տեսնենք նրան բոլորս: Ե՞րբ:

Չվհատենք եւ փորձենք: Ահա մի գեղեցիկ, սուրբ գործ: Ժողովեցէք փող Պարսկաստանի հայերի լուսաւորութեան համար: Բանանք մի դպրոց Գամառ-Քաթիպայի եւ Միք. Նալբանդեանի յիշատակները անմահացնելու համար: Եթէ փորձը յաջողուի, մենք կգործենք դարձեալ, հաւատարմ, որ գործելու ընդունակ ենք եւ մենք:

Օ՛հ, ուրեմն, օ՛հ ուրեմն...

Չկորցնենք ժամանակ (*):

ԳՐ. ԶԱԼԽՈՒՇԵԱՆ,

ՄԱՍՈՒԼԻ ԲԱԺԻՆԸ

F. MACLER, Moïse de Khoren et les travaux d'Auguste Carrière. (Extr. de la «Revue Archéologique»). Paris 1902. 8° pp. 12.

Պ. Յրեգերիկ Մակլէր նորագոյն հայերէնագէտներու մէջէն աչքի կը զարնէ անոր համար, որ ձեռնարկած է լուրջ երկասիրութիւններու եւ հայերէնէ ֆրանսերէն թարգմանութիւններու: Դեռ վերջերս էր Journal Asiatique-ի մէջ երեւաց Մխիթար Գոչի առակաց ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, պ. Մակլէրի գրչէն ելած: Իսկ այս փոքր աշ-

(*) Մենք ընդունում ենք նուէրներ—Nakhitchévan s/Don Gr. Tchalkhouchian.